

על אחר. הריטב"א כשהוא דוחה אפשרות שיש מ"ד שיש אבילות בשבת כפרהסיא כותב: "והגע עצמך איך יאמרו שום אדם שינהוג בשבת אבילות גמורה, ותחא עליו שבת כחול". נראה שכוונת דבריו, שעקרונית אין חילוק בין שבת וימי החול במסגרת הלי אבילות, מסבא היה יכול להיות שנהוג כל ניהוגי אבילות בין צניעותו, בין כפרהסיא בשבת. אך מסאת הלי שבת יש צורך להספיד ולהבדיל את יום השבת משאר ימי השבוע. ולכן בשבוע של שבועת ימי אבילות שימי החול מוטבעים בניהוגי אבילות, לו היה שבת נוהג אבילות רגילה, לא היה מודגש ההבדל בין שבת וימי החול שהוא הנקודה הקרטיית בעירת כבוד שבת. כל ימי השנה, מסיפיק הדבר לקדש וללבוש כסות נקייה וכו', אך בימי שבועה — שימי החול כולם מושפעים מניהוגי אבילות, והבדל מסאת הלי כבוד שבת צריך להתבטא גם בעצם ניהוגי האבילות, ולכן מובן ההדגש שלא היא "שבת כימי החול", לא רק באי דבורו של סחורה או כסות נקייה, אלא גם באי קיום אבילות כפרהסיא. שבוה מובדל השבת של ימי שבועה, מימי חול של ימי שבועה?

הערות

1. רעיון זה הוסבר בהרחבה ובצורה מאלפת בספר שרשים בשמחות, שורש הששי עמ' ככ"ו.
2. עמ' ר"ב פתפי הדפנין חלק ב' (הוצאת הרב שעוועל).
3. וראה בהרחבה במשנת יעבץ ס"י ל"א, ובשיעורים לזכר אבא מארי ד"ל נדך ב' עמ' א"סו.
4. חה שלא כדברי המהר"ר שם בהערתו עיי"ש.
5. ראה נדה ה'; ערות פ"א מ"ה — ובפרוש הראב"ד שם.
6. וכפי שהסביר מרן הרב שליט"א בהרחבה, במאמר פיצוד ועונג שבת ב"תוך ספורו שיעורים לזכר אבא מארי ד"ל נדך א', עמ' נ"סא: "הרמב"ם כנראה דורש מאת האדם שביטה שישבות שביטה נכרת, והיינו שביטה שעיי' אנו עומדים על טיב ויחודו של יום, שעיי' ייבדל אותו היום משאר ימים כמו שאמר 'כדי שלא יהא יום חול בעיניו, יום השבת צריך להיות מובדל מיום החול. האדם צריך להספיק שינוי מעשה ופעולה בו ביום'. חזו' במפת פירוש האמיתי של שבת ובלע אורח חיים מסרס ולשנותו לדרך אחרת המיוחדת ליום זה... לפי דעת הרמב"ם עקרו זה נתבאר בדברי הנביא (ישעיה נה"ג) אם תשוב משבת רגלך עשות חפצך ביום קדש וגו' וכבדו אשר מעשות דרכיך ממצוא חפצך דברי דברי... כלומר, חייב אהה להפגע מכל דבור ומעשה אשר ישור ליום השביעי אופי של יום חול...".
- נראה כי קיום העשה במסעל יצא לאור עיי' פיצוד ועונג, עיי' שאדם מכבד את השבת ומענג הוא מטביע עליה מהות של קדש בניגוד ליום חול" — רעיי"ש בהרחבה.
7. ראה גם במאמר חברי גרעון ראשטטיין נ"י "בענין אופי אבילות בשבת" בבית יצחק, חספ"ט, עמ' 347.

הרב יצחק אברהם סברסקי

טבילות גר קטן ע"ד ב"ד

א

לרארשונים הרבה שיטות בענין טבילת גר קטן ע"ד ב"ד. כאן נשתול להבין דרכם של חוסי' סנהדרין וכתובות, ובמיוחד שיטת רש"י בכתובות, (וכמוכן הרבה מהראשונים — אמנם לא כולם — הולכים בא' מהג' הדרכים הללו. שיטות שאר הראשונים נבאר במקום אחר, בע"ה).

להבנת רוב הראשונים², קובעת הגמ' שמטבילין גר קטן על דעת ב"ד אלא שכשיגדל יכול למחות וחרר להיות גוי גמור — ולא מומר. ואם הגדילי שעה אחת ולא מיתו — הם גרים לעולם. יש מוח' יסרתי בין חוסי' סנהדרין³ וחוסי' כתובות⁴ בהבנת דברי הגמ' שהלכה זו של טבילת גר קטן היא משום שזכות הוא לו הכין לאדם שלא בפניו. החוסי' סנה' סוברים שא"צ הסבר איך מועיל הגירות — וכל היין בגמ' אם זכות הוא לו נוגע רק לרשות ב"ד להתעסק בגירותו, ולא לענין חלות הגירות. אמנם לחוסי' כתובות (וכן מפרשים רוב הראשונים לשם) הזכות מועיל לעצם הגירות. וא"כ יתכן שהגירות הוא רק דרבנן, אם אין זכין לקטן מדארי, כמש"כ החוסי' שם.

מתוך חילוק ההבנות שלהם לענין תפקיד הדין, יצא חילוק גדול לענין הכנת ההלכה שיקלים למחות וכו' והגדיל שעה אחת ולא מיתו וכו'. לחוסי' כתובות דעימיה כל ענין המחאה הוא ביטול ההנחה שיש כאן זכות. כיון שצווח איגלאי מלחא למפרע שלא היה זכות — וא"כ בטל כל הגירות למפרע⁵. אמנם לחוסי' סנהדרין נראה דהמחאה או אי-המחאה מתיחס לענין אחרת, דהיינו קבלת מצות. לחוסי' סנהדרין אינו גר מן התורה עד שמקבל המצות, ואינו יכול לקבל עד שיגדל. כשיגדל אם מקבל המצות אז הוא גר, ואם לאו אינו גר — שאין גר בלי קבלת מצות לשיטת החוסי'. וכן כתבו החוסי' גם כיבמות⁶ (ועוד ראשונים)⁷ מכאן שעד שיגדל הוא גר רק מדרבנן, אבל לכשיגדל נעשה גר דארי' קבלת המצות. וכן משמע גם בראשונים⁸ בשם בעלי החוסי', שאינו מועיל הקבלה למפרע⁹.

יש נ"מ גדולה בין ההבנות האלו. אם ענין המחאה הוא (כדעת חוסי' כתובות) כירור שאינו זכות, כל זמן שלא מיתו הם גרים גמורים (על פי

החוקה שלא ימחו). ורק כשימחו יהיה הגרות בטל למפרע¹². ואף אם לא ידעו מעולם שנתגירו ולא ידעם המצוות כלל יהיו גרים גמורים. שלוחים¹³ כתובות (ועוד ראשונים) א"צ מעשה קבלת מצוות בדיעבד. וכן מפורש בריש"ב¹⁴ ועוד¹⁵. אבל לשיטת החוס' סנהדרין אף בדיעבד אינו גר מן התורה עד שידעו לו המצוות בגלותו ויקבלם. כמו שביארנו למעלה.

ולפיכך נחלקו הראשונים בהגדרת כשיגלו שיש שפי' כשיגרו ויודיעם המצוות — כשיטת חוס' סנהדרין. ורוב הראשי פ' שכינ' שיגלו ממש ולא ימחו אמרינן גביה זכות שעה אחת (כחוס' כתובות). או שצריכים לנהוג מנהג יהדות שזה ראייה שזכות הוא להם וכי' וגם זה ע"ד חוס' כתובות. וי"פ. [הד"ק שהמדובר כאן על קבלת המצוות בתורת מעשה גירות — לא מה שצ"גירות ע"מ לשמור מצוות וכי' דברינו, ואינו שייך לנידון דידן].

ב

שיטת רש"י בכתובות אמנם טעונה ביאור. לפי גירסתנו בפרש"י¹⁴, רש"י מפרש שהא דגר קטן מטבילין אותו על דעת בי"ד היינו "אם אין לו אב, ואמו הביאהו להתגיר". וממשיך רש"י להסביר שבמקרה כזה "שלשה יהיו בטבילתו כדין כל טבילת גר שצריכים ג' והן נעשין לו אב והרי הוא גר על דיהן ומגעו ביין כשר". כבר הקשה הרשב"א¹⁵ מה בין אב ואם כאן (שבב' המקרים זכותו שווה שהבן נגדר אחר שניהם בשוה, ולפי' נחזק בפרוש דברי רש"י אלו. יותר מזה, מה עניין כאן מועיל מחאה). ואין בין שמועיל בלא זכות — שאין זה נכון (שאף כאן מועיל מחאה). ואין בין הנתגיר ע"י בי"ד או ע"י אביו לשיטת רש"י¹⁶, ואף המתגיר עם אביו יכול לומר "אי אפשי", כל' לברר שלא היה זכות לו. וא"כ גם בזה צריכים לדין זכין וכי', וא"כ מה הדין של אב כאן. ואם כי כבר האריכו במירוש דברים הללו מגדולי דורנו¹⁷, לע"ד נשאר מקום לפרש פשטן של דברי רש"י אלו.

וקדם שנבוא להסבר שיטתו, יש להעיר שא"צ לפרש מש"כ רש"י "ומגעו ביין כשר" שפי' שאינו גר אלא מדרב' ולחומרא — חזן מסתם יינם רב' שהקילו בו. האמת היא שמסתמא כוונת רש"י שגר גמור הוא מה"י¹⁸ — כפשטן של דברים וכשיטת רוב ראשונים. ורש"י נוקט סתם יינם משום שאין זה נפקא מינה (גרדא) מהיותו גר, אלא דבר המראה על מה שאינו עכ"ם בעצם. סתם יינם מתיחס ישיר להגדרתו כעכו"ם או ישראל ואינו רק תוצאה כמו עניין קידושין וכי', דו"ק. וכן יש לראות גם מפ' המאירי¹⁸ שגם כתב ומגעו ביין כשר, וגם כתב שהוא גר לכל דבר. ונל"ס שגר הוא

לכל דבר מה"י, ושמועיל זכיה¹⁹ כאן משום שזכות הוא וא"כ א"צ מינוי שליחות. וכיון שהב"ד שלוחיו ממילא, מועיל מה"ת. ולומד רש"י עניין הזכיה לעניין חלות בגרות כחוס' כתובות וש"ר.

ג

והיסוד להבנת פרש"י בסוגיא זו היא ההבנה שיש ב' עניינים בטבילה (ומילה) דגרות. (א') המעשה מצוה של טבילה (ומילה). (ב') ההכנסה תחת כנפי השכינה. וחלות הגרות תלוי בב' העניינים. מל ולא טבל אינו גר שמעשה טבילה מעכבת הגרות. אבל אף אם מל וטבל (ואף קבל מצוות) עדיין צריך הכנסה תחת כנפי השכינה.

וכן מצינו במילה שהיא מקצת גרות²⁰. יש בה מעשה מצוה דמילה וגם הכנסה לברית. הנחה זו פשוטה — ולהרבה ראשונים משתקפת גם בברכות המילה. כנראה יש מחלקת ראשונים אם ברכת להכניס וכי' היא ברכת המצוה מטעם מצוות מילה המוטלת על האב²¹ או מתיחס לעניין הכנסה לברית ולא למעשה מצוה. יש סוברים²² שאף אם אין מעשה מצוה דמילה בהטפת דם ברית, מ"מ מברכים להכניסו — שא"ז עניין למעשה מצוה כלל דו"ק — וכן משתקף עניין זה במח' הראש' לעניין ברכה זו במקום שאין אבי הבן שפ"ס²³. וכן מח' הראש' אם מברכים עובר לעשיתו תלוי במקצת בעניין זה. ויש שמפרשים²⁴ שהברכה על ההכנסה לברית ולא של מעשה מצוה ולפיכך א"צ עובר לעשי'. (וכמוכן, אין הכרח שאלו שסוברים שהברכה היא משום המעשה מצוה דוחים עניין ההכנסה לברית. הם רק חולקים על עניין ברכה זו, ואכמ"ל.) א"כ ניתן להבין דברי רש"י הכי. הגרות מצוה ב' הדברים: הכנסה לקדושת ישראל ומעשה מצוה דטבילה ומילה. המעשה מצוה מועיל אע"פ שהגר קטן ואין במעשיו כלום, מכה שליחות. וע"כ הגירות תלוי במאחאתו — שאם מוחה מבטל הוכיח וא"כ שליחות ומעשה מילה — טבילה ערו.

אמנם רש"י מוסיף עניין שני. בגירות כבמילה — צריכים אחד שיכנסנו²⁵ לברית. אם האב מגיירו או הוא מכניסו (כבמילה). ואם לא, הגר או בי"ד מכניסו. אבל עכ"פ המכניס בגר קטן שאין אביו מגיירו הוא הב"ד הנעשים לו כאב לד"ה²⁶, דו"ק.

הערות

1. כתובות (יא).
2. לשם.
3. חוסי סנהי (סח: סדרה קטן ובר).
4. חוסי כתובות (יא) ד"ה מטבילין ובר.
5. כתובות (שם).
6. וכן מצאתי ג"כ בשו"ת חמדת שלמה חו"י"ד (סי' ל"א).
7. כמש"כ בשו"ת חת"ס חו"י"ד (סי' רנ"ג). ח"ה (סי' נ"ד) וכן מפורש ברשב"א בחי' לכתובות (יא) ד"ה לענין ספק הלכה ובר. וכ"כ עור ראש' שם. (ע"ע דבר אברהם ח"ג (ח:ט)).
8. חוסי יבמות (מה: ד"ה מי ובר).
9. רא"ש (שם), ועוד.
10. ע"י רשב"א כתובות (יא) ד"ה כיון שהגדיל ובר, ועוד.
11. וכן כח' הערוך לגר סנהי (סח:), ובוא נכון לחוסי סנהי — אמנם לא לחוסי כתובות.
12. ע"י לעיל הע' 7.
13. ע"י רשב"א כתובות (יא) ד"ה אמר רב נתפן ובר. וע"ע שו"ת מלמד להועיל ח"ג (סי' ג') ועוד.
14. דלא כמו שמביא הרשב"א (ברגיל ברישב"א) שמביא מה' אחרת בפרש"י.
15. חי' הרשב"א (שם) ד"ה הגדילו ובר.
16. כמש"כ רש"י (שם) ד"ה הגדילו ובר.
17. ע"י דברות משה כתובות (סי' י'). וע"ע דברי הגר"א סולוביצקי שליט"א באולפנא.
18. לכתובות (שם).
19. ע"י רעק"א בחי' לכתובות (שם) ולא הבנתי אמאי קבע שותו' לא ס"ל כן וע"ע (וש' לע"י ג"כ בקצות (סי' קס"ב) ור"ן לפסחי' (זו) וברואכמ"ל).
20. ע"י בראשית רבה ורמב"ן לבראש' (זו: ד'). מאירי שבת (קלה) ובמגן אבות (סי' י"ד).
21. ע"י רמב"ם וראב"ד הל' מילה (פ"ג ה"א). וע"ע שו"ת הרמב"ם (סי' שלי"א ושלי"ב) ועוד.
22. ע"י ספר העיטור, הל' מילה (ח"ד).
23. ע"י דברי ר' יהודאי גאון, מובא שם.
24. ע"י סה"י חלק החי' (סי' רפ"ה) וס' המהויג (סי' קכ"ג) וע"ע כס' יריאים (סוסי' ח"ב). רש' לסקס בחלק מהנ"ם שהצטני כאן, וע"ע.
25. לענין מילה ע"י הל' מילה (פ"א ה"א ח"ב) בני שלבי' אלו.
26. וכן מצאתי כמעט מפורש במאירי לכתובות (שם) ח"ל: "מטבילין אותו על דעת ב"ד כלומר שאותם הבאים לניירו מרדיעין את הדבר לב"ד ומגירין אותו על דעתם כאלו הם אבותיו של זה שיהא ענינו מסור להם כדרך שענין הבן מסור לאב להכניסו לבית ולקדשת אמונתו..." ע"ש.

הרב יצחק אברהם טברסקי

החוס' ריש ברכות'
 יהודה מפלג המנחה. חוה
 חמדי של כין העובדים
 מפורש בחוספתא? תמיל
 קרב עד הערב. ר' יהודה
 קרב והולך עד פלג המנ
 ק"ש דבשכבך ובקומך. ונ
 ומן הגמגע לפרש דו
 דאי אין שבת חו"ט מו
 כל המצות החליות כיום
 דברי המרדכי' העימיה
 וכן יש לעיין אם :
 וקימה. הגמ"ם מפורש מו
 הפסוקים בנחמיה. אנב,
 הראש' שמבארים שהט
 אלא בשכיבה וקימה. ונ
 למגילה¹⁰. במגילה (בהכ
 מביאים אותם הפסוקי'
 והדברים מאירים לפי פ
 ראייה גמורה מנחמיה ש
 בשכיבה וקימה — אין
 אמנם הר"י מלוניל
 ק"ש תל"י כיום ולילה.
 (או בקר וערב) וכן נרז
 ק"ש. ואין כין השמשו